

Marie Håkansson

Samarbete – möjligheter och hinder

– hur kan samarbetet mellan sfi och andra aktörer öka?

Inledning

Svenskundervisning för invandrare (sfi) är en utbildning som förutom att ge grundläggande kunskaper i svenska och samhällsorientering också ska skapa förutsättningar för integration och förbereda individen på yrkes- och arbetsliv. Man kan säga att sfi står på tre ben, eller har tre olika syften som speglar de politiska områdena utbildning, integration och arbetsmarknad. Sfi:s ansvar är alltså betydligt vidare än att "bara" vara en språk-utbildning.

Den stora utmaningen i dag är att skapa en sfi-utbildning som svarar mot varje individs behov, är anpassad till vars och ens förutsättningar och som har en tydlig inriktning mot arbets- och yrkesliv. För att åstadkomma en sådan utbildning behöver sfi samarbetspartner, och det krävs en samsyn och ett nära samarbete mellan samhällets berörda aktörer.

I följande artikel kommer de olika aktörernas roller att belysas, liksom deras förutsättningar för samarbete med sfi. Sammanställningen bygger i huvudsak på erfarenheter från uppdraget till Skolverket "att stödja en utveckling av nya samarbetsformer mellan sfi och andra aktörer i syfte att öka integrationen och öka möjligheterna på arbetsmarknaden" (U2001/1696/V). Uppdraget genomfördes från hösten 2001 och slutrapporterades till regeringen i februari 2003.

De sfi-studerande

37 000 personer studerade sfi under läsåret 2000/2001. De studerande var i åldrarna från 16 år till över pensionsålder, och de representerade ett hundratal nationaliteter och språk. De allra flesta hade en skolbakgrund motsvarande gymnasieutbildning, några hade högskoleutbildning medan andra hade kort eller ingen skolgång alls. Även när det gäller yrkeserfarenhet från hemlandet var variationen stor; några hade lång yrkeserfarenhet från hemlandet, andra hade aldrig förvärvat arbetat. De sfi-studerande hade skilda skäl för att leva i Sverige och också olika kunskap om och inställning till det nya landet. De hade olika lång vistelsetid i Sverige; några var helt nyanlända medan andra redan hade bott här i flera år.

Sfi-studerande utgör alltså ingen homogen grupp. Levnadsvillkoren skiljer sig mycket mellan de studerande och det finns stora individuella

skillnader beträffande boendeförhållanden, familjeförhållanden, hälsotillstånd och ekonomiska villkor.

De allra flesta sfi-studerande kommer under studietiden i kontakt med olika myndigheter. Vilka myndigheter och i vilken utsträckning beror på en mängd faktorer, t. ex. flyktingstatus, ekonomisk och social situation, utbildnings- och yrkesbakgrund. Dessa myndigheters insatser, liksom hur de samarbetar med varandra, avgör ofta hur goda förutsättningarna för studier och yrkesarbete blir för varje enskild individ. Att hitta strukturer för god samverkan mellan dessa huvudaktörer, är en grundförutsättning för att utveckla sfi-utbildningen till att bli det redskap för ökad integration och förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden som är meningen.

Sfi-anordnarens roll

Kommunen är huvudman för sfi och är skyldig att erbjuda sfi-utbildning till de kommuninnevånare som är berättigade till det. Kommunen kan antingen anordna sfi i egen regi eller ge annan anordnare, som studieförbund eller privata utbildningsanordnare, i uppdrag att anordna sfi.

Skarp kritik har framförts mot sfi genom åren. Sfi har kritiserats för att vara alltför "skolaktig", ha för svag koppling till samhället och till arbetslivet, samt att ge för dåligt resultat. Målet för sfi-undervisningen har varit att nå betyg, samtidigt som förhållandevis få kursdeltagare har nått det målet.

Kursplanerna i sfi består (sedan den 1 januari 2003) av tre studievägar som var och en är uppbyggd av två kurser, som kan avslutas med betyg. Kursplanerna öppnar också möjligheten att kombinera sfi-studier med annan verksamhet som yrkesstudier, praktik eller arbete. Denna differentiering gör det möjligt att erbjuda olika studievägar utifrån deltagarnas olika behov och förutsättningar. Den nya sfi-utbildningen ska vara flexibel och individanpassad. Utbildningen ska dels ge kunskaper i svenska utifrån den enskildes behov och förutsättningar, dels skapa möjligheter för varje individ att finna vägar till framtida egenförsörjning. För att lyckas med det krävs helhetssyn och samarbete.

På senare år har vi sett alltfler exempel på yrkes- och arbetslivsinriktad sfi. Exempelvis har man börjat anpassa gymnasieskolans yrkesprogram för sfi-studerande, särskilt vård- och omsorgsprogrammet, och på många håll kombineras sfi med praktik och yrkesorienterade kurser. Men ännu återstår mycket att göra. Det handlar om att utveckla arbetsformer och metoder i samverkan med flera olika aktörer.

Arbetsförmedlingens roll

I förordningstexten (1994:895) om svenskundervisning för invandrare står följande att läsa:

- 9 § Styrelsen för utbildningen skall i samarbete med arbetsförmedlingen verka för att undervisningen så snart som möjligt kan kombineras med sådan arbetsplatsorientering eller sådant förvärvsarbete som ger deltagaren möjlighet att träna sig i att tala svenska.

Arbetsförmedlingen ska förmedla arbete till arbetssökande och arbetskraft till arbetsgivare så att arbetsmarknaden fungerar effektivt. Vidare är uppdraget att öka de arbetssökandes kunskaper för att öka deras möjligheter att få arbete, samt att särskilt stödja de grupper av arbetssökande som har det svårast att få arbete. Däremot finns det ingen särskild formulering angående arbetssökande inom sfi, motsvarande den ovanstående i förordningstexten om sfi.

Samarbetet mellan arbetsförmedling och sfi har sett olika ut genom åren och skiftar mycket från kommun till kommun. Arbetsförmedlingen har fått starkast kritik från sfi-håll angående det faktum att många förmedlingar inte velat skriva in sfi-deltagare som arbetssökande förrän de är i slutet av sin utbildning. Ett sådant förfaringssätt har inget stöd i förordningen. Arbetsmarknadsstyrelsen fastställer i sin policy för mångfaldsarbete 2002 att det inom varje länsarbetsnämnd under 2003 ska utarbetas en handlingsplan för hur myndigheten ska förhindra diskriminering och nekande till inskrivning på grund av bristfälliga kunskaper i svenska. För den sfi-studerande är tidig inskrivning viktig av flera skäl:

- För att arbetet med att översätta betyg och validera yrkeskunskaper kan påbörjas.
- För att få tillgång till kvalificerad vägledning.
- Därför att det krävs en viss inskrivningstid för att komma i åtnjutande av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som aktivitetsgaranti och allmänt anställningsstöd.

I de kommuner där man systematiskt kartlägger och skriver in sfi-deltagarna då de påbörjar sina studier menar arbetsförmedlarna att detta är en ovärderlig hjälp i det fortsatta arbetet. Dels etablerar man en relation, dels får man en bra bild av den yrkeskompetens och de utbildningsbehov som finns i kommunen. Detta gör det lättare att planera framtida insatser.

En viktig del av sfi-utbildningen är samhällsinformationen och därmed information om arbetsmarknaden, hur man söker jobb, vilka stödått-

gärder som finns etc. Kunskaper om var i Sverige och inom vilka branscher jobben finns, eller de olika regelverken kring arbetsmarknadspolitiska program, är snabbt föränderlig kunskap som man inte kan utgå från att sfi-läraren har. Arbetsförmedlingens medverkan är därför mycket viktig för att ge sfi-utbildningen en tydlig arbetsmarknadsinriktning. Det är också viktigt att sådan arbetsmarknadsinformation sker i ett nära samarbete mellan arbetsförmedlare och sfi-lärare.

Många arbetsmarknadsutbildningar kräver förkunskaper på en hög nivå, både språkliga och allmänna. Många som avslutat sfi med betyg har därför, trots stort intresse och kanske tidigare erfarenhet inom branschen, inte kunnat få tillträde till arbetsförmedlingens yrkesutbildningar. Detta har inneburit att de varit hänvisade till fortsatta teoretiska studier, trots bristande motivation. Detta glapp utgör ett stort hinder för individen. Att utveckla anpassade arbetsmarknadsutbildningar inom yrken som inte ställer krav på hög utbildning eller mycket god språkförmåga är därför en angelägen uppgift för att uppnå integrationspolitikens mål.

Socialtjänstens roll

Enligt socialtjänstlagens s.k. portalparagraf är socialtjänstens främsta mål att främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhället. Socialtjänstens uppdrag handlar alltså inte bara om det ekonomiska biståndet utan en stor del av verksamheten är inriktad på skydd och stöd till barn och ungdomar, äldre, handikappade och andra behövande.

Ett stort antal av de sfi-studerande uppbär försörjningsstöd. Trots att sfi-skolorna och socialtjänsten ofta arbetar med samma personer uppger såväl sfi-lärare som socialsekreterare i många kommuner att kontakterna är dåliga och att båda parter önskar ett tätare samarbete.

I villkoren för att erhålla ekonomiskt bistånd ligger att den enskilde efter bästa förmåga ska bidra till sin försörjning. Den som kan arbeta är skyldig att söka arbete eller delta i verksamhet som främjar inträde på arbetsmarknaden, t.ex. svenskundervisning. Det innebär att det bland de sfi-studerande kan finnas personer som brister i motivation och koncentration, och som ser sina svenskstudier som ett "måste". Orsakerna till detta kan vara flera. En av de vanligaste är man redan har studerat sfi länge utan att göra några egentliga framsteg. Andra orsaker kan vara personliga problem, en osäker bostadssituation eller hälsoproblem. För sfi-läraren är denna situation frustrerande. Målen för undervisningen är omöjliga att uppnå för den här gruppen studerande, som ofta har hög frånvaro och inte deltar aktivt i undervisningen. Därför ser sfi-läraren helst att de

skulle "slippa" sfi. Socialtjänstemännen framhåller å sin sida att det är viktigt för de här personerna att ha fasta rutiner och någonting att göra.

Ett tätt, regelbundet samarbete mellan sfi-anordnaren och socialtjänsten är nödvändigt. Det är viktigt att skapa större förståelse för varandras uppdrag när det gäller den ovan beskrivna gruppen, för att individen ska få det stöd hon/han behöver och har rätt till. Ofta handlar det om personer i behov av rehabilitering, fysisk eller psykisk, och det gäller att utarbeta rutiner för att fånga upp dessa personer, liksom att hitta bra samarbetsformer med sjukvården. Här bör också påpekas hur viktigt det är att det finns tillgång till kurativt stöd inom sfi.

Sfi-lärarnas erfarenheter och kunskaper kan också vara värdefulla för socialtjänsten på andra sätt. Sfi-läraren kan t.ex. upptäcka personer som behöver stöd och hjälp från socialtjänsten. Det kan gälla kvinno- eller barnmisshandel, missbruk eller sjukdom. I skolan upptäcks också ofta personer som har svårt att följa undervisningen p.g.a. syn- eller hörselnedsättning, vilka är handikapp som inte alltid kommer till socialtjänstemannens kännedom.

Sfi är inte alltid lösningen. För de studerande som av olika skäl har svårt att tillgodogöra sig sfi-undervisningen är det viktigt att det finns värdiga och meningsfulla alternativ.

Personer som på grund av ålder, hälsotillstånd eller livssituation inte är aktuella för arbetsmarknaden behöver speciellt anpassad verksamhet som svarar mot deras behov och förutsättningar. Det kan vara verksamhet som har fokus på friskvård, föräldraskap eller boendemiljö. Sådan verksamhet kan ske inom ramen för sfi, i kombination med sfi eller helt utanför sfi. När det råder en samsyn mellan sfi-anordnare och socialtjänst i dessa frågor, skapas förutsättningar för att hitta sådana alternativ.

Flyktningmottagningens roll

Ca 30 % av de sfi-studerande utgörs av flyktingar för vilka staten ersätter kommunen enligt den s. k. generalschablonen. Antalet flyktingar skiljer sig markant från kommun till kommun, beroende på hur många flyktingar kommunen åtagit sig att ta emot. Det finns kommuner där i princip alla sfi-studerande är flyktingar och kommuner där ingen är det. I flyktningmottagande kommuner har oftast en speciell flyktningmottagningseenhet inrättats. Den ligger i många fall inom socialförvaltningen, men allt vanligare blir andra organisationsmodeller, t.ex. inom arbetsmarknadsenheten eller som fristående enhet direkt under kommunstyrelsen.

I samarbete med individen och med sfi-anordnare och arbetsförmedling ska flyktningmottagningen planera och genomföra ett introduktions-

program som ska ha ett innehåll som ger individen bästa möjliga förutsättningar för att försörja sig själv och vara delaktig i det svenska samhället. Programmet ska innehålla insatser som syftar till att ge kunskaper om det svenska samhället, om det svenska arbetslivet och i det svenska språket. Introduktionen är i regel två år och målet är att individen efter denna tid ska vara etablerad i svenskt arbets- och samhällsliv.

Svenskundervisningen är grundbulten i introduktionen. Trots det brister det i samarbetet mellan sfi och flyktingmottagning. Enligt RRV:s rapport *Att etablera sig i Sverige* deltar sfi-anordnaren i planeringen av introduktionen i endast hälften av de kommuner som undersökts. Oftast finns en kontakt då flyktingen inleder sina studier men därefter förekommer kontakter endast då det uppstår problem. Flyktingmottagningen engagerar sig sällan i undervisningens innehåll, utan förhåller sig avvaktande i väntan på att flyktingen ska "bli klar" med sfi.

Då flyktingmottagningen i regel eftersträvar heldagsverksamhet erbjuder man en mängd kompletterande aktiviteter. Det kan vara datakurser, sportaktiviteter, verksamheter arrangerade av olika frivilligorganisationer eller praktik. Det förekommer att sådan kompletterande verksamhet planeras helt utan sfi-anordnarens medverkan. När så är fallet har sfi-läraren ingen möjlighet att utnyttja de praktiska inslagen för att stödja flyktingens språkinläring. Speciellt allvarligt blir detta när det gäller praktik. RRV påpekar i sin rapport att sfi-undervisningen ofta upplevs som isolerad och utan koppling till arbetslivet. Eller tvärtom, att praktiken upplevs lösryckt ur ett sammanhang och egentligen bara har till syfte att fylla dagen. För att praktik ska främja språkutveckling och öka kunskapen om svenskt arbetsliv på ett effektivt sätt krävs ett samarbete mellan skola och praktikplats.

Det som ur sfi-synpunkt utgör ett problem är att flyktingar särbehandlas i förhållande till övriga sfi-studerande. Att alla i studiegruppen inte får samma tillgång till praktik, samhällsinformation och andra aktiviteter upplevs, både av lärare och de studerande själva, som frustrerande. Flyktingar skrivs ofta genom flyktingmottagningens försorg in på arbetsförmedlingen, medan motsvarande inte sker för de övriga studerande. Som sfi-lärare är det svårt att acceptera att bara vissa får ta del av insatser som främjar integration. Man ser samma behov av introduktionsinsatser hos samtliga nyanlända kursdeltagare, oavsett flyktingstatus eller inte. Det allra bästa vore naturligtvis att alla som är i behov av introduktionsinsatser också får det. Ur kommunernas synvinkel vore det både enklare och mer effektivt att ge samtliga nyanlända invandrade/flyktingar samma mottagande, i stället för att som ofta är fallet, "köra två spår".

Migrationsverkets roll

Under år 2002 sökte 33 016 personer asyl i Sverige. De asylsökande utgör en grupp som inte omfattas av kommunens skyldighet att erbjuda sfi-undervisning. Däremot har Migrationsverket ansvar för att erbjuda de asylsökande meningsfull sysselsättning under tiden de väntar på beslut, och anordnar bland andra aktiviteter också svenskundervisning. Många har därför redan länge läst svenska när de efter beviljat uppehållstillstånd anländer till kommunerna.

Sfi-anordnarna har i de flesta kommuner visat ett mycket svagt intresse för den svenskundervisning som bedrivits av Migrationsverket. Man har inte efterfrågat information om undervisningens innehåll eller den studerandes kunskapsnivå, utan då en flykting kommit till kommunen har man genom egna tester och diagnoser bedömt och placerat individen i lämplig undervisningsgrupp. Inte heller den kartläggning av individens utbildnings- och yrkesbakgrund som gjorts under asyltiden kommer till sfi-anordnarens kännedom. Det borde underlätta möjligheten att planera för en individanpassad sfi-utbildning om man utvecklar strukturer för ett överlämnande av sådan information. Inte minst för den nyanlände flyktingen själv borde det vara en fördel att slippa upprepa sig gång på gång, och att få möjlighet att bygga vidare på de erfarenheter och den kunskap man fått under asyltiden.

Det ställs i dag krav på att den svenskundervisning som bedrivs för de asylsökande ska följa sfi-kursplanen. Detta för att individen ska uppleva en obruten linje i sina svenskstudier och för att övergången till kommunens sfi-undervisning ska ske så smidigt som möjligt.

Enligt rådande lag och förordning är en asylsökande inte berättigad till kommunalt anordnad sfi. Migrationsverket kan ändå välja att köpa upp sfi av kommuner, studieförbund eller privata anordnare och ge utbildningsanordnaren i uppdrag att bedriva svenskundervisning enligt sfi-kursplanen, och detta sker i dag i allt större omfattning. Betyg kan dock bara utfärdas av en kommunal rektor.

Sammanfattning av huvudaktörernas uppdrag

Sfi-anordnare

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Vuxna som saknar grundläggande kunskaper i svenska
Uppdrag:	Ge målgruppen möjligheter att utifrån sina olika förutsättningar och personliga mål utveckla förmåga att kommunicera muntligt och skriftligt på svenska i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt studier.
Styrdokument:	Skollagen (1985:1100) Förordning (1994:895) om svenskundervisning för invandrare Förordning (SKOLFS 1994:28) om kursplan för svenskundervisning för invandrare

---

Arbetsförmedling

Ansvarig:	Länsarbetsnämnden
Målgrupp:	Arbets sökande och arbetsgivare
Uppdrag:	Skapa effektiva möten mellan personer som söker arbete och arbetsgivare som ska rekrytera. Kompetensutveckla och utbilda arbetskraften. Öka arbetskraftsdeltagandet bland äldre och invandrare.
Styrdokument:	Lag (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program Förordning (2000:634) om arbetsmarknadspolitiska program Förordning (1996:1100) om aktivitetsstöd

---

Socialtjänst

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt
Uppdrag:	Att främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.
Styrdokument:	Socialtjänstlagen

Flyktingmottagning

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Nyanlända flyktingar - vuxna och barn
Uppdrag:	Introduktion i svenska samhället
Styrdokument:	Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande Lag (1992:1068) om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar Proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik

---

Migrationsverket

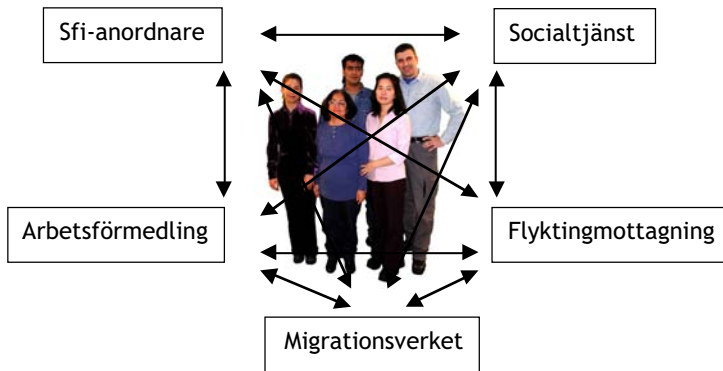
Ansvarig:	Staten
Målgrupp:	Den som ansöker om visum, arbets- eller uppehållstillstånd, asyl eller medborgarskap
Uppdrag:	Fatta beslut om arbets- och uppehållstillstånd, asyl och medborgarskap, samt ansvara för hela migrationskedjan från gränsen till uppehållstillstånd eller återvandring.
Styrdokument:	Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Samverkan och helhetssyn

Personalen inom de myndigheter som på olika sätt arbetar med gruppen invandrare/flyktingar, har ofta höga ambitioner och stort engagemang. Trots att de utför ett gott arbete inom sina respektive områden, uttrycker såväl sfi-lärare som socialsekreterare, flyktinghandläggare och arbetsförmedlare frustration över att de alltför sällan ser resultat av sitt arbete. Integrationspolitikens mål om egenförsörjning och delaktighet verkar vara svåra att uppnå.

Alltför ofta är det en helhetssyn som saknas. De olika myndigheterna arbetar oberoende av varandra och utan hänsyn till varandras uppdrag. Kanaler för att utbyta upplysningar om vilka åtgärder som vidtagits och planerats för existerar inte. Varje myndighet börjar så att säga om med ny kartläggning och ny planering, utan att titta på vad som har skett tidigare. För individen kan det vara svårt att se någon linje eller samband mellan de olika myndigheternas insatser, och många upplever sig utelämnade till ett system som de inte förstår. I värsta fall kan en individ i årtal knuffas runt mellan olika åtgärder hos olika myndigheter utan att det leder framåt och utan att någon ser hela bilden.

Att hitta strukturer för god samverkan mellan dessa myndigheter är en grundförutsättning för att utveckla sfi-utbildningen till att bli det redskap för ökad integration och förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden som är meningen.

På många platser i landet bildas olika samrådsgrupper på kommunal eller regional nivå. De har som syfte att implementera arbetsätt och skriva lokala avtal om samarbete. En fara är att de samverkansformer som nu håller på att utvecklas endast omfattar de personer som är berättigade, eller kommer att bli berättigade, till introduktion, dvs. asylsökande, flyktingar och vissa andra nyanlända invandrare som kommunerna erhåller ersättning för enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande. Det är beklagligt, eftersom behovet av samordnade insatser är större än så. Flyktingar utgör t. ex. bara 30 % av de sfi-studerande. Många sfi-deltagare är anhöriginvandrare eller "gamla" invandrare som tidigare har haft en egen försörjning i Sverige. Dessa grupper är i dag hänvisade till samhällets ordinarie skyddssystem och deras behov av särskilda åtgärder uppmärksammas sällan. Det är därför viktigt att de gemensamma riktlinjer som dras för samarbete inom kommunen inte utesluter någon grupp.

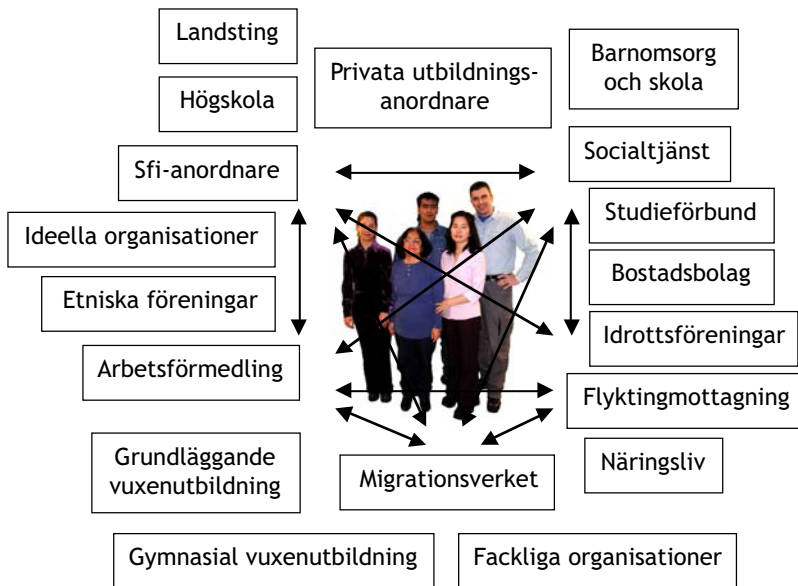
Det finns ytterligare aktörer som är viktiga för att en helhetssyn och gemensamma strukturer skapas. En sådan aktör är hälso- och sjukvården. Eftersom ohälsotalen i gruppen invandrare/flyktingar är högre än för befolkningen i sin helhet, har hälsofrämjande insatser en avgörande betydelse för gruppens möjligheter till integration. Det stora antal flyktingar som lider av PTSD, posttraumatiskt stressyndrom, till följd av krigsupplevelser är i stort behov av specialiserade vårdinsatser.

Kommunernas arbetsmarknadsenhet är en aktör som får allt större betydelse genom att många kommuner väljer att administrativt samordna vuxenutbildningen med arbetsmarknadsenheten. Det ger vuxenutbild-

ningen en klar inriktning mot arbets- och yrkesliv, och ger samtidigt vinster genom de goda kontakter med näringsliv och arbetsförmedling som arbetsmarknadsenheterna ofta har. Ytterligare en viktig aktör är kommunens näringsliv, både som möjlig rekryterare av arbetskraft och genom att tillhandahålla praktikplatser.

Några exempel på sfi i samverkan

När grundförutsättningarna finns för att skapa ett gott samarbete mellan huvudaktörerna, där varje myndighet har sin del i en helhet och där helheten är synlig för alla och är allas gemensamma ansvar, är det dags att börja bygga en sfi-utbildning som ger varje individ optimala förutsättningar att etablera sig i svenskt samhälls- och arbetsliv. Då behövs ytterligare aktörer. Här är några exempel på hur man kan tänka kring samarbete:

- Hur ser sfi ut för en person som påbörjat akademiska studier i hemlandet, och vilka medaktörer behövs för att utforma en utbildning som passar den personen? Ett exempel på det är AKI, akademikerintroduktion, i Malmö, ett samarbetsprojekt mellan sfi-anordnaren och Malmö högskola. Där har sfi förlagts till högskolans lokaler och de studerande har tillgång till högskolans studie- och yrkesvägledare, samt en personlig mentor. Satsningen har visat sig leda till att de studerande betydligt snabbare har kunnat komplettera sina studier och komma ut i arbete.

- Hur ser sfi ut för en person som har en yrkesutbildning och yrkeserfarenhet och vill fortsätta arbeta inom sitt yrke, t. ex. sjuksköterska, svetsare, lastbilschaufför? Att under sfi-tiden ha tillgång till en relevant praktikplats och en handledare borde vara en självklarhet. Goda exempel på hur man arbetar med detta finns i bl.a. Bollnäs, Norrköping, Landskrona och Gävle. I många kommuner uppger man att utvecklingen av former för validering och yrkesprövning är något man avser att satsa mycket på.
- Vilka insatser behövs för att personer som saknar yrkeserfarenhet och/eller är korttidsutbildade ska få möjlighet till egen försörjning? I Karlskoga satsar man på att förbereda lågutbildade på inträde på arbetsmarknaden genom gedigen arbetsträning. I välutrustade lokaler kan sfi-deltagarna träna för arbete inom restaurang/kök, butik, verkstad eller städning.
- Vilka yrkesutbildningar kan kombineras med sfi? Hur kan gymnasieskolans yrkesprogram anpassas för dem som ännu inte nått en hög språknivå i svenska? Sådan anpassad yrkesutbildning genomförs i dag med framgång inom omvårdnadsprogrammet och hotell- och restaurangprogrammet i Luleå.
- Hur ser sfi ut för de personer som p.g.a. ålder, hälsotillstånd eller livssituation inte är aktuella för arbetsmarknaden? På flera håll i landet finns ett gott samarbete mellan sfi och Röda korset, Internationell människohjälp, Myrorna m. fl. hjälporganisationer, för att skapa meningsfull sysselsättning för dessa.
- Vilka aktörer tjänar på att samarbeta kring integrationsfrågor? I Landskrona har ett samarbete mellan sfi och ett bostadsbolag påbörjats. De boende i kvarteret Juno har sin sfi-undervisning i en av kvarterets lägenheter. Temat för undervisningen är boendemiljö, och resultatet har blivit god gemenskap i kvarteret, bättre ordning i gemensamma utrymmen och en trevlig grön gård. Vinnare är både de studerande/boende och bostadsbolaget.
- I Göteborg har Volvo Cars, som ett led i sin rekryteringsstrategi, inlett ett samarbete med en sfi-anordnare. Sfi bedrivs i fabriken undervisningslokaler, och studierna kombineras med praktik och yrkesteori.

Framgångsfaktorer och hinder

Kunskap, engagemang och intresse på alla nivåer är en förutsättning för att lyckas. Dessa egenskaper återfinns ofta hos dem som arbetar direkt i verksamheten, dvs. hos lärare, arbetsförmedlare, flykting- och socialsekreterare, men ofta har dessa personer svårt att driva igenom sina idéer och förslag. Framgångsrika arbetssätt riskerar att bli kortvariga om inte ledningens engagemang och intresse finns. Därför är det angeläget att all personal inom berörda myndigheter och organisationer ökar sin kunskap om invandrades livssituation, deras villkor på arbetsmarknaden och om hur vuxna lär sig ett nytt språk.

Vad är det som gör att vissa kommuner har kommit långt med att hitta samarbetsformer som gagnar de sfi-studerandes utsikter på arbetsmarknaden, medan andra har stora svårigheter att ens inleda en diskussion om samarbete? Svaret i de kommuner som har lyckats är ofta: "Här i vår kommun har vi inget prestigetänkande." Ödmjukhet, respekt och intresse för andra myndigheters uppdrag är en förutsättning för att samarbete kan komma igång. Andra hinder är konventionalism och traditionalism; det krävs fantasi och nytänkande för att hitta nya arbetssätt.

Den bristande kontinuiteten i många organisationer utgör ett problem. Många av de kommunala förvaltningarna präglas av en ryckighet med ofta återkommande omstruktureringar, och detta gäller även arbetsförmedlingen, vars förutsättningar för att kunna gå in med arbetsmarknadsåtgärder kan ändras snabbt. Den ökande upphandlingen av sfi bidrar också till att skapa instabilitet. Detta gör att man inte alltid vet vem man ska vända sig till och det är svårt att se vem som har ansvaret. I många kommuner finns ett gott samarbete som bygger på personliga kontakter men risken är stor att samarbetet upphör då personerna inte längre finns kvar på sin tjänst. Därför borde avtal skrivas om hur samarbetet ska gå till.

Förutsättningarna för samarbete kan också vara mycket beroende av kommunens organisation på förvaltningsnivå. Traditionellt finns sfi inom kommunens skolförvaltning, och där finns också barnomsorg, grundskola och ungdomsgymnasium. I en sådan förvaltning har sfi ofta svårt att hävda sin egenart och sina behov av resurser och inte sällan har sfi-frågor mycket låg prioritet. En tendens i många kommuner är att man lyfter ut vuxenutbildningen och därmed också sfi och bildar en egen organisation. Detta gynnar sfi, eftersom man där lättare kan tillgodose vuxnas speciella behov. I några kommuner har man slagit ihop vuxenutbildningen med kommunens arbetsmarknadsenhet, vilket ytterligare förstärker kopplingen till arbets- och yrkesliv, och underlättar samarbete med arbetsförmedling och näringsliv.

Ekonomi

Många av de utbildningssatsningar som görs i dag finansieras med projekt pengar, ofta EU-bidrag. Mycket tid och kraft går åt till att hitta finansiering, skriva ansökningar och söka sponsorer eller medfinansierare. Ytterligare tid och kraft går åt till att motivera och försvara projektet för kommunens förvaltningschefer och politiker. Runt om i landet bedriver mängder av eldsjälarna en idog lobbyverksamhet för att deras projekt ska få fortleva och permanentas.

Trots att det rör sig om projekt som följer de riktlinjer som riksdag och regering har fastslagit för integrations- och vuxenutbildningspolitiken och som bevisligen ger resultat i form av ökad anställning av invandrare/flyktingar, är det ofta svårt att få gehör. Vad händer när EU-pengarna tar slut och eldsjälarna inte längre orkar? Risken att upparbetade arbetssätt, nätverk och kontaktytor försvinner och faller i glömska är stor.

Bristen på ekonomiska resurser anges som den främsta orsaken till att man i kommunerna tvekar inför att omvandla framgångsrika projekt till permanent verksamhet. Och många av de utbildningar och arbetssätt som har nått framgång är resurskrävande. En sfi-utbildning kombinerad med omvårdnadsprogrammet t.ex. är dels tidsmässigt längre än det vanliga omvårdnadsprogrammet inom vuxenutbildningen, dels mer personalkrävande. Projekt som arbetar med etablering på arbetsmarknaden genom praktik kräver nya personella resurser i form av projektledare, praktikan-skaffare och samordnare. Överhuvudtaget kan man säga att utbildningar som grupperar deltagarna utifrån yrkes- eller intresseområde i stället för språknivå ställer nya krav på såväl pedagogik som materiella och personella resurser.

Enligt en förenklad pay back-kalkyl, där man antar att socialbidragskostnad + boendekostnad för en vuxen person uppgår till 6000 kronor per månad, innebär varje individ som uppnår egenförsörjning en besparing för samhället på 72 000 kronor per år. Därtill kommer skatteintäkter, produktionsvinster och minskat ohälsotal. Om endast hälften av 50 deltagare i en arbetsmarknadsinriktad sfi-utbildning uppnår egenförsörjning uppgår samhällets pay-back till 1 800 000 kronor per år, vilket väl kan motivera en högre utbildningskostnad.

Problemet är knappast att det ur samhällsekonomiskt perspektiv skulle vara olönsamt att satsa på utbildningar som underlättar inträde på arbetsmarknaden för invandrare och flyktingar. Snarare ligger svårigheten i att varje myndighet och organisation har sin egen strikta budget och att varje verksamhetsgren har avsatta medel som inte kan användas hur som helst.

Ett gott samarbete kring integrations- och arbetsmarknadsfrågor gag-

nar inte bara de sfi-studerande, utan innebär besparingar för kommunerna. Samordning av t.ex. kartläggning är en ren administrativ vinst, som dessutom ger myndigheterna en helhetssyn. Flera kommuner vittnar om hur samarbetet effektiviserar och underlättar arbetet.

Avslutande diskussion

Att ha tillgång till språket, att förstå och göra sig förstådd, är avgörande för att känna delaktighet i samhället och för att komma in på arbetsmarknaden. Sfi är därför en viktig del av introduktionen för nyanlända flyktingar och invandrare, men också för dem som bott längre tid i Sverige, men ännu inte nått en hög språknivå. Men eftersom språket inte är en isolerad företeelse, utan det verktyg som vi använder i alla våra roller i livet – på arbetsplatsen, i utbildningen, på fritiden och i föreningslivet – måste sfi-utbildningen finnas i ett sammanhang. Sfi måste ingå som en viktig del i den struktur som byggs upp i kommunerna för att ge flyktingar och invandrare så goda förutsättningar som möjligt att integreras i samhället, och en sådan struktur byggs upp genom samarbete.

Samarbete som ökar invandras integration och deras tillträde till arbetsmarknaden ger vinster. För samhället innebär det naturligtvis en vinst att arbetsföra medborgare i så hög utsträckning som möjligt kan försörja sig själva, betala skatt och bidra till produktionen. Samarbete mellan berörda myndigheter inom eller mellan kommunerna skapar en helhetssyn, som kan resultera i effektivare och mindre resurskrävande arbetsätt. De största vinnarna är förstås individerna själva, alltså de flyktingar och invandrare som är i behov av särskilda insatser för att komma ut i arbetslivet. Att försörja sig själv innebär ökad självkänsla, större delaktighet, bättre hälsa och möjlighet till ett rikare och värdigare liv.

Referenser

Proposition 1997/98:16, *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik.*

Proposition 2000/01:72, *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen.*

Finns att ladda ner som pdf-filer: <http://www.riksdagen.se/debatt/propositioner>

Riksdagens revisorers rapport 2002:15, *Att etablera sig i Sverige. En granskning av introduktionsverksamheten för flyktingar och deras anhöriga.*

Riksdagens revisorers rapport 2000/01:3, *Språk och arbete – svenskundervisning för invandrare och invandras arbetsmarknad.* Finns att ladda ner som pdf-filer: www.skolverket.se/vux/dokument/RRV_0215.pdf

SOU 1998:51, *Vuxenutbildning och livslångt lärande.*

SOU 2000:47, *Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan.*

SOU 2003:75, *Etablering i Sverige – möjligheter och ansvar för individ och samhälle.*

SOU 2003:77, *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv.*

Statskontorets rapport 2000:27, *Svenskundervisning för invandrare (sfi) – egen skolf orm eller del av komvux?*

Överenskommelse om utvecklingen av introduktionen för flyktingar och andra invandrare. Arbetsmarknadsstyrelsen, Integrationsverket, Migrationsverket, Skolverket och Svenska kommunförbundet:

<http://www.integrationsverket.se/upload/introduktion/overenskommelse/Overenskommelse%20040301.pdf>

Tidningar och tidskrifter

Invandrare & minoriteter. Tidskrift för forskning, politik, kultur och debatt.

Internet

En god början... - fem personer berättar om sin första tid i Sverige och om hur introduktionsverksamheten i kommunerna där de bor fungerar och hur deras väg mot arbetsliv och egenförsörjning gestaltar sig.

www.integrationsverket.se

Samarbete, arbetssätt och språkinläring inom sfi – tre skrifter som tagits fram i samband med uppdraget att stödja en utveckling av samarbetsformer mellan sfi och andra aktörer.

www.skolutveckling.se